

**СУЧАСНІ ФОРМИ ЗБЕРЕЖЕННЯ ТА ПОПУЛЯРИЗАЦІЇ
НАРОДНОЇ КУЛЬТУРИ ЗАСОБАМИ МУЗЕЮ ПРИКЛАДНОГО МИСТЕЦТВА ЗАКАРПАТТЯ
МУКАЧІВСЬКОГО ДЕРЖАВНОГО УНІВЕРСИТЕТУ В СИСТЕМІ ПАМ'ЯТКООХОРОННОЇ МЕРЕЖІ
УКРАЇНИ**

Вікторія Олійник – кандидат культурології, доцент,
доцент кафедри готельно-ресторанної та музейної справи,
Мукачівський державний університет, Мукачево
<https://orcid.org/0000-0002-7290-5138>
<https://doi.org/10.35619/ucpmk.vi49.917>
Viktoriaoliinyk1982@gmail.com

Діана Штерр – кандидат історичних наук, старший викладач
кафедри готельно-ресторанної та музейної справи,
Мукачівський державний університет, Мукачево
<https://orcid.org/000-0003-0423-9396>

Оксана Жеребак – провідний фахівець музею
прикладного мистецтва Закарпаття, Мукачівський державний університет,
асистент кафедри готельно-ресторанної та музейної справи,
Мукачівський державний університет, Мукачево
<https://orcid.org/0009-0005-3721-8948>

Розглянуто культурно-дозвілєві, мистецькі, освітні та інші форми збереження й популяризації народної культури Карпатського регіону. Виявлено проблеми та перспективи збирання, збереження та вивчення пам'яток народного ремісництва, що здійснюються засобами Музею прикладного мистецтва Закарпаття Мукачівського державного університету.

Визначено, що специфіка діяльності Музею прикладного мистецтва Закарпаття Мукачівського державного університету полягає у комплексному показі національної народної культури, реконструкції народних традицій, предметів побуту, знарядь праці, ужиткового мистецтва і активно використовується в навчальному процесі. Досліджено, що провідними у справі виховання молодого покоління українців є популяризація локальних народних традицій та звичаїв засобами театралізованих проєктів та профільних майстер-класів.

Ключові слова: музей, експонат, колекція, народна культура, пам'яткознавство, пам'яткоохоронна мережа.

Постановка проблеми. Сучасний процес етнонаціонального відродження в Україні з необхідністю передбачає дослідження, осмислення та популяризацію етнокультурної спадщини. Однією з найефективніших форм збереження пам'яток культури та соціального досвіду людства є музейне колекціонування та експонування. В сучасних умовах стратегічного суспільно-політичного, просвітницького та естетичного значення набуває українська культурна спадщина, що представлена в колекціях українських музеїв прикладного мистецтва. Відзначимо, що частина рухомих пам'яток, які репрезентують етнокультурну, мистецьку та історичну спадщину Закарпаття, зберігаються та експонуються в музеї прикладного мистецтва Закарпаття Мукачівського державного університету.

Останні дослідження та публікації. Актуальні питання у сфері охорони культурної спадщини в Україні розглядає Р. Харковенко. Автор зазначає, що в Україні немає єдиного реєстру об'єктів культурної спадщини. Електронні реєстри неможливо створити, поки не буде реформовано законодавство у сфері охорони культурної спадщини. Наразі весь облік об'єктів культурної спадщини у музеях і заповідниках аналоговий і ведеться у паперовому варіанті [7].

Проблеми організації експозиції в музеях прикладного мистецтва, принципи, особливості сприймання пам'яток у природному оточенні виявлено та осмислено Г. Скрипник у праці «Етнографічні музеї України. Становлення та розвиток» [5]. Проблеми реалізації музейної педагогіки розглядає в своїх працях С. Руденко [4]. Питання комунікації в музеях, як форми діалогу з відвідувачем, вивчає М. Зубар. Науковець аналізує досвід польських і європейських музеологів і висвітлює їх підходи до трансформації музеїв відповідно до актуальних вимог сучасності [1].

Варто підкреслити і вагому роль сучасних науковців Закарпаття у питанні дослідження історії прикладного мистецтва краю : П. Федака, М. Тиводар [6], В. Коцан та ін.

Практика відбору експонатів, проблеми фондозбереження та реставрації предметів сакрального, мистецького та декоративно-ужиткового змісту розглядається у працях М. Мегела, К. Лошак, К. Денищич, Ю. Мешко та ін. Проблему популяризації народного мистецтва Закарпаття засобами виставкової діяльності розглядає у своїй науковій праці С. Полак. Утім, основні напрями цієї теми лише окреслені.

Не зважаючи на поживлення етнографічних студій та мистецьких розвідок, на Закарпатті деякі види ремісництва та декоративно-прикладного мистецтва є призабутими та потребують більш детального вивчення, відродження та популяризації на широкий загал. У зв'язку з цим також набувають актуальності питання «оживлення» експозицій та повернення автентичності свят і обрядів як невід'ємних складових традиційно-побутової культури поліетнічного Закарпаття.

Таким чином, висвітлення всіх аспектів діяльності Музею прикладного мистецтва Закарпаття при Мукачівському державному університеті (МДУ) як важливого осередку культури та мистецтва регіону, що зберігає та популяризує багату культурну спадщину Закарпаття – є *метою* даної публікації.

Підкреслимо, що Музей є структурним підрозділом Мукачівського державного університету і створений задля залучення учнівської та студентської молоді до вивчення і збереження історичної та культурної спадщини українського народу, формування освіченої, розвиненої особистості й сприяння вихованню у неї патріотизму, любові до України, поваги до народних звичаїв, традицій, національних цінностей українського народу.

Музей прикладного мистецтва Закарпаття Мукачівського державного університету був створений шляхом об'єднання Мукачівського технологічного інституту та Мукачівського гуманітарно-педагогічного інституту. На базі двох музеїв, існуючих в цих закладах (музею прикладного мистецтва та музею етнографії та освіти краю) й створено єдину об'єднану структуру – Музей прикладного мистецтва Закарпаття.

У 1999 році за ініціативою доцента кафедри технології та конструювання швейних виробів Коприви Аттили Тиберійовича були започатковані експедиції в окремі місцевості Закарпаття з метою наукового дослідження та збору предметів народного мистецтва.

Вивчення традицій народного кравецтва, вишивки, різьбярства, кераміки та інших видів декоративно-прикладного мистецтва Закарпаття і нині надає можливість трансформувати ці сталі мотиви в сучасні форми одягу, графічного дизайну, а також втілювати їх у живопис та скульптуру.

Діяльність музею зосереджена на формування естетичного смаку та творчих здібностей здобувача вищої освіти, також включає в себе організацію виставок творчих робіт здобувачів, колекцій одягу, дизайнерських проектів тощо.

Завданням музею є стимулювання здобувачів до творчої інтерпретації народних джерел у сучасні форми одягу, взуття із метою розвитку українського етно-дизайну у даному регіоні та за його межами.

Закарпаття пишається своїм національним мистецтвом, проілюстрованим через різьбярство, ковальські вироби, тканини, одяг, вишивки, гончарство, килими та традиційні музикальні інструменти. Тож у музейних експозиціях показані витвори різних видів народного мистецтва та побуту населення Закарпаття XIX–XX ст. Зібрана найбільш повна колекція народних костюмів, ткацьких виробів, домотканих рушників із прекрасною вишивкою. І кожна з цих речей є унікальною. Орнаменти та вишиті мотиви не повторюються.

Різьбярство і гончарство є репрезентативним народним мистецтвом для західних українців. Передані з покоління в покоління ремесла були вдосконалені, виготовлюючи на даний момент розкішні вироби для повсякденного життя. Чудові зразки виробів із дерева і глини можна побачити в музеї.

У Музеї прикладного мистецтва Закарпаття Мукачівського державного університету можна презентовані наступні колекції:

- Прядіння та ткацтво;
- Народна вишивка;
- Гончарство;
- Хатнє начиння;
- Речі домашнього вжитку.

Увагу відвідувачів привертає також колекція домотканих виробів та наявний ткацький верстат. Зауважимо, що ткацтво, як і виготовлення народного одягу та вишивки, були найбільш поширеними та масовими ремеслами на Закарпатті. До кінця 30-х років XX ст. більшість потреб у тканинах селяни забезпечували собі домашнім виробництвом. У кожній сім'ї були виготовлені з дерева ткацькі верстати («кросна»), а кожна жінка вміла прясти, ткати і вишивати. «На ткацькому верстаті виготовлялися різні вироби, що широко використовувалися в народному побуті – традиційний одяг, господарський (побутовий, інтер'єрний) та обрядовий текстиль [1].

Експозиція народного одягу етносів Закарпаття дає можливість глядачам заглибитися як і у загальноукраїнський контекст традиційної культури місцевого українського населення, так і виразні етнографічно-територіальні та етнічні особливості в народній культурі угорського та румунського населення Закарпаття. З давніх часів народні майстри приділяли особливу увагу створенню буденного та святкового одягу, адже як відомо, за сорочкою і багатством її декорування населення Закарпаття часто визначало соціальний стан її власників [6; 163].

Крім експонатів, у фонді зберігається понад 1000 ілюстрацій, світлин, фото, а також архівні матеріали, що засвідчують факти з життя, побуту, духовну та матеріальну культуру всіх етносів, проживаючих на території Закарпаття.

На відміну від представлених вище і нині популярних народних ремесел Закарпаття, залишається актуальним питання збереження та відтворення призабутих: архітектурної різьби та етно-меблярства, котрі ще потребують послідовного вивчення технології створення та автентичних оздоб.

За особистою ініціативою працівників музею, викладачів та здобувачів Мукачівського державного університету проводяться експедиційні дослідження направлені на вивчення та збереження предметів прикладного мистецтва Закарпаття, що сприяє поповненню фондів музею новими експонатами, дослідженню естетичних засад, конструктивних особливостей та технології виготовлення окремих видів прикладного мистецтва Закарпаття, розвитку науково-дослідної роботи вузу у цілому.

Відмітимо, що працівники музею постійно влаштовують майстер-класи, інтерактивні заняття з елементами квесту, презентації результатів роботи музейної студії народної творчості, організовують спеціалізовані програми різного виду діяльності для різних категорій відвідувачів, реконструкції народних традицій та відтворення традиційних ремесел в межах проекту «Андріївські вечорниці» [2; 100].

Підкреслимо, що окрім завдання консервації, збереження, та експонування колекцій, музей прикладного мистецтва Закарпаття активно реалізується музейна педагогіка в комунікації з учнями шкіл та студентами вишів. Зокрема, викладачами Мукачівського державного університету та науковими співробітниками музею прикладного мистецтва Закарпаття МДУ, проводиться розробка спеціалізованих освітніх програм та майстер-класів для популяризації призабутих видів декоративно-прикладного мистецтва краю.

Музей надає можливість для проведення лекцій згідно програми курсу «Історія костюму» за темами:

- народний костюм Закарпаття. Генеза та художньо-конструктивні особливості;
- народний костюм гуцулів Закарпаття;
- народний костюм бойків Закарпаття;
- народний костюм лемків Закарпаття;
- народні костюми національних меншин Закарпаття.

Нещодавно проведено низку оригінальних заходів щодо популяризації народних традицій, ремесел та ремісництва. Зокрема зусиллями викладачів та здобувачів вищої освіти реалізовано ряд театралізованих екскурсій та проект «Андріївські вечорниці», в межах якого відвідувачі брали активну участь у відтворенні народних традицій та ремесел, приміряли на себе безцінний спадок предків – оригінальні, автентичні народні костюми, вивчали сакральні символи, відтворені у традиційній вишивці краян. Здобувачі вищої освіти, науково-педагогічні працівники МДУ та гості музею мали змогу відтворити давні звичаї краю, як згадує Олійник Вікторія у своїй праці «До питання реалізації матримоніальних девіацій в зимовій календарній обрядовості українців Закарпаття»: – дівчата варили вареники з різним начинням, а потім розкладали попередньо помітивши перед котом і чекали котрого вареника вхопить кіт; якщо тварина надкусила вареника і покинула – то дівчина буде покритою, якщо кіт з’їсть – то скоро святкувати весілля [3; 101].

Відзначимо, що вищевказані події є першими кроками у інтерактивній комунікації, яка сприяє вивченню традиційної культури Закарпаття молодим поколінням. Підкреслимо, що концепція «оживлення» експозицій музею прикладного мистецтва Закарпаття Мукачівського державного університету передбачає проведення майстер-класів, тематичних свят, відтворення елементів народної обрядодії на широкий загал.

Висновки. Підсумовуючи вищесказане, зауважимо, що система культурно-просвітницької діяльності щодо збереження, відродження і популяризації цінностей традиційного ремісництва та художніх промислів є на Закарпатті складовою частиною сучасного процесу відродження загальнонаціональної культурної спадщини українського народу. Розглянувши нові форми спілкування з відвідувачами, котрі активно використовуються в музеї прикладного мистецтва Закарпаття Мукачівського державного університету виявлено, що дані заходи мають художньо-педагогічну та виховну функції, сприяють поживленню міжкультурної комунікації, зростанню етнокультурної свідомості суспільства.

Список використаної літератури:

1. Зубар М. В. Музейна комунікація як інструмент творення музею—«третього місця». *Зб. наук. пр. «Сіверщина в історії України»*. Вип. 13. Глухів – Київ : Центр пам’яткознавства НАН України і УТОPIK, 2020. С. 393 – 396.
2. Музей прикладного мистецтва Закарпаття Мукачівського державного університету. URL: <https://msu.edu.ua/muzej-prikladnogo-mistectva-zakarpattya/> (дата звернення 12.12.2024 р.).
3. Oliinyk V. On the issue of realization of matrimonial deviations in the winter calendar rituals of ukrainians of

Transcarpathia. *Міжнар. наук. журн. «ОСВІТА І НАУКА»*. Мукачево-Ченстохова : РВВ МДУ; 2021. Вип. 2 (31). С. 99 – 103.

4. Руденко С. Б. Музей як медіум. *Міжнародний вісник: культурологія, філологія, музикознавство*. 2018. Вип. 2 (11). С. 35–40. Museum is a message.

5. Скрипник Г. А. Етнографічні музеї України : становлення і розвиток. *Велика українська енциклопедія*. URL: [https://vue.gov.ua/Скрипник,Ганна_Аркадіївна_\(дата_звернення:_12.12.2024\)](https://vue.gov.ua/Скрипник,Ганна_Аркадіївна_(дата_звернення:_12.12.2024)).

6. Тиводар М. П. Етнографія Закарпаття: Історико-етнографічний нарис. Ужгород : Гражда, Вид. друге, змінене і доп., 2021. 416 с.

7. Харковенко Р. В. Актуальні питання стану справ у сфері охорони культурної спадщини в Україні. *Зб. наук. пр. «Сіверщина в історії України»*. Вип. 13. Глухів – Київ : Центр пам'яткознавства НАН України і УТОPIK, 2020. С. 7 – 14.

References

1. Zubar M. V. Muzeyna komunikatsiya yak instrument tvorennya muzeyu –«tret'oho mistysya». *Zbirnyk naukovykh prats «Sivershchyna v istoriyi Ukrayiny»*. Vyp. 13. Hlukhiv – Kyiv : Tsentr pamyatkoznavstva NAN Ukrayiny i UTOPIK, 2020. S. 393 – 396.

2. Muzej prykladnoho mystetstva Zakarpattya Mukachivs'koho derzhavnoho universytetu. URL: <https://msu.edu.ua/muzej-prikladnogo-mistectva-zakarpattya/> (data zvernennya 12.12.2024 r.).

3. Oliinyk V. On the issue of realization of matrimonial deviations in the winter calendar rituals of ukrainians of Transcarpathia. *Mizhnarodnyy naukovyy zhurnal «OSVITA I NAUKA»*. Mukachevo-Chenstokhova: RVV MDU; 2021. Vyp. 2 (31). S. 99 – 103.

4. Rudenko S. B. Muzej yak medium. *Mizhnarodnyy visnyk : kulturolohiya, filolohiya, muzykoznavstvo*. 2018. Vyp. 2 (11). S. 35–40. Museum is a message.

5. Skrypnyk H. A. Etnohrafichni muzeyi Ukrayiny : stanovlennya i rozvytok / vidp. red. B. V. Popov; Akademiya nauk Ukrayins'koyi RSR, Instytut mystetstvovnavstva, fol'kloru ta etnografii im. M. T. Ryl's'koho. Kyiv : Naukova dumka, 1989. 301 s.

6. Tyvodar M. P. Etnohrafiya Zakarpattya: Istoryko-etnografichnyy narys. Uzhhorod : Grazhda, Vydannya druhe, zminene i dopovnene. 2021. 416 s.

7. Kharkovenko R. V. Aktual'ni pytannya stanu sprav u sferi okhorony kul'turnoyi spadshchyny v Ukrayini. *Zbirnyk naukovykh prats' «Sivershchyna v istoriyi Ukrayiny»*. Vyp. 13. Hlukhiv – Kyiv : Tsentr pam'yatkoznavstva NAN Ukrayiny i UTOPIK, 2020. S. 7 – 14.

UDC 069-027.541:74(477.87):719:908 (477)(045)

MODERN FORMS OF PRESERVATION AND POPULARIZATION OF FOLK CULTURE BY MEANS OF TRANSCARPATHIAN MUSEUM OF APPLIED ARTS OF MUKACHEVO STATE UNIVERSITY IN THE SYSTEM OF THE MONUMENT PROTECTION NETWORK OF UKRAINE

Oliinyk Viktoriia – Candidate in Culture studies, Associate professor, Associate professor of the Department of hotel – restaurant and museum affairs, Mukachevo State University, Mukachevo

Shterr Diana – Candidate of Historical Sciences, Senior Lecturer of the Department of hotel – restaurant and museum affairs, Mukachevo State University, Mukachevo

Zherebak Oksana – Leading Specialist of the Museum of Applied Arts of Transcarpathia Mukachevo State University, Assistant Professor of the Department of Hotel and Restaurant and Museum Affairs, Mukachevo State University, Mukachevo

The article considers cultural, recreational, artistic, educational and other forms of preservation and popularization of folk culture of the Carpathian region. The problems and prospects of collecting, preserving and studying monuments of folk crafts, carried out by the means of Transcarpathian Museum of Applied Arts of Mukachevo State University have been analyzed. It has been determined that the specificity of the activities of Transcarpathian Museum of Applied Arts of Mukachevo State University consists in a comprehensive display of national folk culture, reconstruction of folk traditions, household items, tools, applied art and is actively used in the educational process. It has been studied that the leading trends in the education of the younger generation of Ukrainians are the promotion of local folk traditions and customs, theatrical projects, and specialized master classes.

Key words: museum, exhibit, collection, folk culture, monument studies, monument protection network.

Надійшла до редакції 1.10.2024 р.